

Хипократова заклетва као говорни чин и етички кодекс

Михаило Луковић

Кључне речи: Хипократова заклетва, говорни чин, обећање, етички кодекс.

Увод

Хипократова заклетва се на многим факултетима изриче при иницијацији свршених студената медицине у лекаре при чему јој се даје снага категоричког императива. Направио сам једну анализу те проблематике са освртом на то шта она треба да испуњава у смислу говорног чина, њен историјат и њену снагу као етичког кодекса. Паралелна анализа оригиналног текста и тренутно актуелног измењеног текста ће још једном да покаже стару изреку да је оригинал увек квалитетнији. Даљим коментарима ћу да укажем на то да ако је због развоја медицине квалитетнији текст у њеној историји тим пре из истих разлога тамо треба да се пресели и новија, измењена верзија. Већ одавно јако разграната проблематика медицинског деловања регулисана је законима који су више обавезујући него обећање које претендује да има снагу категоричног императива, а у суштини је нема.

Обећање као говорни чин

Заклетва је вид обећања који се даје са циљем да се јасно истакне нека врста гаранције онога који је даје да ће је и извршити. Ту се самом обећању даје посебно место које оно треба да има у животу појединца или заједнице. Намера је да се скрене слушаоцу или слушаоцима пажња да је онај ко је изриче категоричан и има некривотворену намеру да је изврши. Најчешће се полаже у смислу иницијације за неки догађај било да се ради о ступању на неку дужност или при пријему у неку заједницу (друштвену групу, за учешће у неком догађају од посебног значаја, професију ...). Етички аспект заклетве као категоричког обећања огледа се у обавези или дужности да се испуни и у том смислу њено испуњење има снагу врлине или добра. Заклетва обично подразумева да говорник јасно прецизира и казну која треба да га снађе ако се не придржава датог обећања, па и сам тај чин потенцијалног кажњавања себе има за циљ да потенцира јасну и недвосмислену намеру да се обећање испуни.

Током живота смо пуно пута били у ситуацији да дамо обећање и ретко смо кад имали потребу да се тиме бавимо као говорним чином. Поред семантике која се бави проучавањем значења употребљених појмова и синтаксе, која испитује правилност употребе појмова у оквиру језичких правила, постоји и прагматика која изучава саме говорне чинове, са циљем да утврди њихову успешност и групише их у успешне и неуспешне, као и да проучи како говорник успева да пренесе тачно одређено знање које жели. Њиховом анализом их делимо на локуциони чин (сам чин говорења), перлокуциони чин (дејство које има на слушаоца) и илокуциони чин (где се истовремено анализира говорење и следствено чињење). Према томе обећање је један илокуциони чин, а глагол „обећати“ спада у перформативне глаголе, односно оне чијим се изговарањем изводи дата радња.

Током двадесетог века било је много огледа у домену филозофије језика који су се бавили обећањем као говорним чином, а један од најпознатијих су Серлови¹. У њему он у оквиру своје расправе дефинише девет неопходних услова за категорично обећање, при чему се ограђује од непотпуних или овлаш датих обећања. Пошто је заклетва једно категорично обећање то се ти услови у сваком случају односе и на њу.

Обратио бих пажњу на неке од њих (услови 1, 2, 3, 6 и 9), као што су потпуно комуникацијско споразумевање (у виду доброг схватања и разумевања онога што каже онај који даје обећање и онога коме је намењено (услов 1)), затим издвајање обећања од осталих говорних чинова (да говорник и слушалац верују да ће давалац обећања исто да испуни (услов 2)). Поред тога што сама заклетва не подразумева прошло време, она мора јасно да апострофира шта ће онај који даје обећање да учини или поновљено да учини, шта да не учини и од чега ће се уздржати или било шта од наведенога (услов 3.), као и да постоји услов искренности, који подразумева и постојање интенције код даваоца обећања да ће да га испуни (услов 6). Не може се знати унапред да ли је неко обећање искрено и да ли онај који га даје има намеру и да га испуни, али најчешћи начин да се избегне искреност је услов 6. У апострофираним тексту, где је: „Намера Г(говорника) да изричај реченице Р учини одговорним за намеравање да учини А“. У том случају се сам услов модификује и њиме се претпоставља да је изрицање обећања битно, па оно само као чин постаје неутрално са аспекта искренности. На крају бих нагласио и 9. услов који гласи: „Семантичка правила дијалекта којим Г(говорник) и С(слушалац) говоре таква су да је реченица Р исправно и искрено изречена ако и само ако су испуњени услови од 1 до 8.

Серлов чланак ми дозвољава да га употребим као мета-етичку методу за анализу предложених текстова заклетве и да већ само на основу тога покажем да ли се оба текста уклапају у једно искрено обећање не улазећи у њихов деонтолошки или утилитаристички карактер.

У овом пасусу бих се осврнуо на речи кодекс и етички кодекс, како би указао на то да оне имају снагу препоруке, а не категоричког обећања. Кодекс подразумева скуп правила по којима неко треба да се понаша. У складу са тим етички кодекс је правило понашања које подразумева поштовање основних етичких појмова као што су добро, право, дужност, обавеза, врлина, слобода, рационалност, избор. Многи етичком кодексу дају снагу законске норме, што може да буде погрешно, јер закони се доносе са аспекта интересних група, а етички кодекс може да има и деонтолошку снагу. По дилеми право или правда. У преамбули ПРИНЦИПА МЕДИЦИНСКЕ ЕТИКЕ Америчке медицинске асоцијације наводи се да они немају законску снагу, већ снагу препоруке.

У даљем тексту вршићу анализу неких нејасних појмова (локуциони акт) који су у измењеној верзији текста из Женеве имали илокуциону тенденцију, али су по мени направили супротан ефекат, односно својом нејасноћом учинили су да то буде и комуникацијски фактор на релацији говорник-чињење, чињење-слушалац и говорник-слушалац. Наиме, у једном смислу употребљени они су имали афирмативни карактер, а у другом неафирмативни, па са илокуционог аспекта немају исту вредносну снагу (3).

О Хипократовој заклетви

Хипократова заклетва постала је симбол лекарске професије и то у смислу највећег етичког стандарда, нешто попут категоричког императива². Нашавши се у ситуацији да помаже људима кад су суочени са нарушавањем здравља, лекар поред поштовања за такву позицију добија и додатно поштовање као човек који је положио заклетву којом се обавезао да ће здравље других ставити у први план па чак и по цену сопственог. Највећи број лекара се несебично жртвује на овај или онај начин у функцији здравља својих пацијената. Међутим, да ли то проистиче као обавеза из наведене заклетве или је индивидуални чин човека који своју професију доживљава у складу са личним доживљавањем морала?

Хипократ, антички лекар, чија се породица бавила умећем лечења, Сократов савременик, становник острва Кос, иза себе је оставио писани документ у коме кроз заклетву објашњава свој етички кодекс. Текст је писан на грчком језику и први пут је штампан на латинском језику 1525. (Fabius Calvus. Corpus Hippocraticum. Rim,) а следеће 1526 штампан је и на грчком језику (Aldo Manuzio. Corpus Hippocraticum. Venecija). После Другог светског рата текст је преуређен и прилагођен савременом тренутку и објављен као модификована верзија Хипократове заклетве у Женеви 1946. године.

У овом излагању хтео бих да предочим како постоји суштинска разлика између ова два текста. Оригиналан текст (у прилогу рада) по мени има једну личну ноту у којој се лекар појединац јасно одређује према ономе шта ће да ради. Његова заклетва подразумева потпуно јединство онога што жели да уради са оним шта ће да уради уз ограду да је ипак обичан смртник и да ће да ради у оквирима својих моћи. Гледано из угла деонтологије све је ту легитимно, мада гледано из угла утилитаристе ту би се можда и могло приговорити. Текст из Женеви донет 1946. (у прилогу рада) у многоме је измењен, па бих га ја у даљем тексту звао измењена верзија Заклетве или верзија заклетве из Женеви. Стилски је прихватљивији, али суштински је лично не обавезујући. Чиновнички-правно потпуно избрушен пун је појмова који нејасно означавају саму суштину заклетве, па јој већ при анализи обећања као говорног чина одузима легитимитет.

Анализа неких релевантних појмова

Пођимо редом. Који су то афирмативни појмови који верзију заклетве из Женеви суштински мењају у односу на оригиналну. **Хуманост, захвалност, поштовање, савесност, достојанствено, племенита традиција лекарског звања, част.**

Хуманост као појам води порекло од хуманизама који је као покрет, појава у друштвеном животу настао као претеча средњовековне ренесансе. Имао је за циљ да животне проблеме, бежећи од трансценденталија, покуша да решава тако што ће човека да стави у центар светских збивања и да све своје активности усмери на побољшање његовог живота. Примарно појам са позитивним значењем, а пошто се тицао не само појединца него и друштва, временом је постајао саставни део разних политичких збивања и неминовно је кроз њих доживљавао разне злоупотребе (у револуцијама на пример). Све оне су имале за циљ бољи живот неких група људи у чију су сврху убијани неки други. У име бриге за неке људе нестајали су конкретни људи, па стављен нажалост у тај контекст хуманизам добија једну другу димензију (Француска револуција, Октобарска револуција). Сенка полако пада на позитивну конотацију појма, јер ће неки сматрати да је нешто дубоко хумано, док други то исто могу сматрати нехуманим. Да ли у тим размишљањима може играти улогу број људи? Радничко-сељачки покрет у Русији који је био далеко бројнији, систематски је уништавао ради бољег живота целог друштва читав слој племства и буржоазије.

Хуманизам може имати различити смисао у зависности од заједнице. У источној Србији је постојао обичај лапота. Он је подразумевао да син одведе оца који је остарио у шуму и да га ударцем тупе стране секире у главу лиши живота. Генерације су васпитаване на том обичајном праву и оно је сматрано праведним, људским, нашим савременим речником речено хуманим. Данашње законодавство тај чин сматра варварским и строго би га санкционисало.

Трећи пример који ћу изложити односи се на карантин као једну меру која се доноси у екстремно опасним ситуацијама. Ту се једна група људи под принудом изолује, не у циљу њиховог лечења него заштите заједнице. На тај начин лекари који

предлажу такву меру доводе одређене појединце у категорију људи којима је одузето једно од основних грађанских права, а то је слобода.

Највише може да интригира сагледавање појма хуманости у контексту позитивних стручних процедура, када производи фаталне последице. Узмимо пример Талидомида. Слично је било и са давањем Нифелата (не ретард варијанте) у лечењу екстремно високог притиска чија је употреба касније по препоруци СЗО обустављена (због директног изазивања смрти код неких пацијената наглим обарањем тензије). У овим случајевима лекари су радили свој посао са најбољом намером у складу са позитивним процедурама, али је ефекат био или потенцијално опасан или фаталан. Хуманост или тачније нехуманост је ту у директној функцији незнања не појединца него целе струке. Наравно да су појединци ту стручно-правно аболирани, али да ли су појединачно спокојни? Наравно да нису, јер је лечење пре свега однос један према један између лекара и пацијента па су етичка збивања у тој равни релевантна, а кршење законске процедуре је посредан прекршај којим се друштво штити у смислу превенције да до етичких прекршаја долази што ређе. Овај проблем може да натера и на размишљање колика је одговорност лекара у слепом прихватању стручних препорука.

Према томе, хуманизам у различитим временским приликама, на различитим географским ширинама, као и у различитим заједницама може имати различит смисао и далеко од тога да има универзалну црту попут апсолутних појмова . Често је злоупотребљаван намерно у политичке и друге сврхе, али се и догађала несвесна злоупотреба са фаталним последицама. Истовремено пуно је заиста позитивних конотација овога појма које су неспорне.

Не желим, дакле, да девалвирам сам појам него да истакнем његову могућу непрецизност.

Поштовање и захвалност су појмови са вишеструким смислом у тексту изречени као дужно поштовање и захвалност према учитељима. Придев дужно би требало да појача именице, али он то у ствари не ради него их слаби па не знамо да ли то значи исказивање поштовања и захвалности кроз протоколарне изјаве, строгог држања онога чему сте научени, материјалну подршку. Да није придева „дужно“ подразумевали би све могуће конотације па би појмови у својој неодређености задржали своју суштину.

Савесно и достојанствено обављање посла, ако он има позитивну конотацију и ова два прилога имају позитивну конотацију. Али, узмимо пример нацистичких лекара. Да ли су они савесно и достојанствено обављали свој посао? Врло савесно и достојанствено и тиме донели медицинској струци непроцењиву штету и срамоту. Дакле, ова два придева су непосредно везана за схватање хуманости као такве. Ако је оно са негативном конотацијом, а видели смо да може да буде, тада и ова два придева имају обрнут значај од онога шта означавају.

Племенита традиција лекарског звања је формулација која се тешко може употребити, а да не буде дискутабилна. Рецимо да традицију лекарског звања чини свеукупно лекарско деловање до актуелног тренутка. Тачно је да највећи број лекара своју професију обавља тако да сву своју пажњу усмерава на добробит пацијената. Али у кризним временима на пример, кад је егзистенција и друштва и појединаца угрожена, многе акције друштва (ограничења у лековима на пример) као и појединаца (који зарад личне добити раде више него што објективно могу па долазе у ситуацију да више греше на штету пацијената) нису у складу са племенитом традицијом лекарског звања. Дакле, неким лекарима или друштву у целини у неким тренуцима не можемо доделити епитет племенитости. Позивајући се дакле на формулацију племенитости лекарског звања ми не чинимо ништа више него кад кажемо да се сваки занат мора радити у складу са његовим најбољим ефектима, односно да не постоји ништа посебно у односу на рад у

другим областима у којима неки раде у складу са најбољим препорукама професије, а други не.

Част би требало да буде особина појединца који је способен да делује у складу са врлинама. Појединац може да је поседује или не. Оно што је овде спорно је које се врлине у ком друштву и ком времену поштују. Постоје ли неке које су контрадикторне. Ја ћу навести један пример. Постоје лекари који без оклевања пацијенту саопштавају истину да има малигну болест и они лекари који сматрају да је у интересу пацијента да му се до краја не каже истина и да се он стално држи у некој нади (читај лаже) и ако има малигну болест. И један и други себе сматрају часним људима. Дакле част припада оним људским особинама које се, поред напред реченог, формирају од заједнице до заједнице и од времена до времена. (Некад је било часно осветити се, а опет у неким другим временима часно је поштедети живот ономе ко ти је нанео зло).

У оригиналној заклетви има један моменат који би могао да буде споран за неке који се не баве или се нису бавили културом античке Грчке, као и филозофијом уопште, а то је Хипократова констатација да је лечење **уметност**. Имајући у виду да се о уметности како је данас прихватамо и естетици као грани филозофије говори први пут од 1743. (Баумгартен), као и да је у античкој Грчкој у ствари и умеће или занат понекад имало значење уметности, то не треба да чуди што Хипократ за лечење каже уметност. Заправо је овде у питању слобода преводиоца, који према конотацији коју осећа и преводи као уметност или као умеће. У каснијем се тексту и види да се та два појма преплићу. Лично мислим да је примереније да је у питању **умеће**, јер се они који ће се бавити лечењем уче да то раде и не бирају се по таленту већ по другим критеријумима, као и да је степен слободе у односу на наук лечења веома мали, за разлику од уметности.

Паралелна анализа оба текста Хипократове заклетве

Вратимо се сад на паралелно анализирање садржине оба текста. Погледајмо прво уводну напомену оригиналне заклетве:

„Кунем се Аполоном лекаром, Асклепијем, Хигејом, и Панакејом, и за сведоке узимам све богове, и све богиње, да ћу се у складу са својим способностима и својим расуђивањем држати ове Заклетве.“

Шта каже Хипократ: - Да ће се придржавати наука лечења онако како су то радили најбољи међу најбољим лекарима у његово време. За сведоке узима богове и богиње. Зашто њих? Мада су они у античко време имали доста од обележја људи, њихова моћ је по тадашњем схватању ипак далеко од моћи обичних смртника. Они могу да проникну у нашу душу и у том контексту могу да сведоче о нашој интимној намери. Дакле, каже Хипократ, неће бити разлике између намере и онога што се чини. Он ће се држати Заклетве у складу са својим способностима и расуђивањем. Каже да је смртник, да може и да погрешити, али ту неће бити намере.

У измењеној верзији Заклетве први пасус гласи:

„У часу када ступам међу чланове лекарске професије свечано обећавам да ћу свој живот ставити у службу хуманости.“

Зашто ми је овај увод мало прејак и непрецизан? Ако цео свој живот стављам у функцију нечега тад прихватам обавезу да се одричем свега другог, претходног

живота, родитеља, браће и сестара, рођака, другова или да их макар стављам у други план. Да ли се од мене тражи да будем члан некога реда? Да ли сви лекари треба да буду Мајке Терезе? Сумњам да ће већина лекара да прихвате такав друштвени положај. Значи да ће у самом старту при полагању заклетве бити неискрени.

Непрецизност проистиче и из самог појма хуманости. У њему постоји раскорак између намера и реализације (пример Галидомид у анализи појма хуманости), између циља и средстава (пример револуција у анализи појма хуманости), као и у еволуцији самога појма кроз време и кроз различите средине (пример лапота-а у анализи појма хуманости). У шта ја стављам свој живот? Тако постављен, у самом почетку измењене заклетве из Женеве, појам хуманости утиче на све појмове даље у тексту. Ако се користи као злоупотребљен, односно ако се неко заиста посвети медицини и свој лични живот стави у други план, онда и други појмови даље у тексту добијају позитивну конотацију, а у противном сви други појмови добијају негативну конотацију. Сведоци смо да у лекарској професији постоје и лекари који свој живот заиста посвећују медицини, као и један део оних који то не чине, а уводна напомена им оставља простор да то чине или не чине.

Централни део обе заклетве је, савременим речником речено, углавном у домену пословне етике. И у том делу постоји велика разлика у приступу. Док у оригиналној Заклетви Хипократ има родитељско поштовање према учитељима и сваку рођачку обавезу према њиховим потомцима, у измењеној верзији заклетве из Женеве стоји да ће онај који се заклиње имати дужну захвалност и поштовање према учитељима. У анализи израза дужна захвалност и поштовање смо видели да она може бити вербално подржавање, придржавање њиховог наука или пак материјална дотација, а може бити и све то. Сам придев дужно испред вишезначних именица захвалност и поштовање заправо их чини још више неодређеним, мада као израз свечано и лепо звучи.

Погледајмо сад однос према неким и данас спорним етичким питањима у медицини. Хипократ се јасно ограђује о еутаназију и прекид трудноће.

„Никоме нећу, чак и ако ме замоли, прописати смртоносан отров нити ћу му дати савет који може проузроковати његову смрт.“

„Нити ћу дати жени средство за побачај“

За разлику од њега у измењеној верзији заклетве из Женеве то се каже у једној реченици:

„Апсолутно ћу поштовати људски живот од самог почетка.“

И присталице и противници еутаназије позивају се на поштовање људског живота, само са различитих, боље рећи супротстављених позиција.

Шта се сматра почетком људског живота? Да ли је то генетски материјал који се рекомбинује, да ли је то прва деоба ћелија заметка, заметак од осам до десет недеља или новорођена беба? Очигледно је да су ставови различити, а од прецизног става зависи однос према генетском инжењерингу или прекиду трудноће. Према томе напред изнету реченицу бих окарактерисао као етички потпуно неодређену, јер дозвољава да се по потреби прихвате различита етичка становишта, а са правног аспекта бих је окарактерисао као непрецизну са много простора за правне манипулације.

Има једна реченица која је у оригиналној Заклетви јача од свега што је у измењеној речено у домену те пословне етике.

„Одржаћу чистоту мог живота и мог умећа“.

Шта нам та реченица каже? Хипократ сматра да треба да постоји јединство у намери да се етично понаша, односно да ако човек жели у оквиру умећа да буде моралан, он то мора да буде и у свакодневном животу. Још каже да чистота живота и умећа подразумева и моралан приступ у самом зачетку (намери) и у њеној реализацији. Не може да се једно мисли, а друго ради.

Вредно је пажње да се уочи став у оригиналној Заклетви где Хипократ каже да ће поштовати начело поделе рада:

„Нећу оперисати код камена, чак и ако је болест очигледна код пацијента; оставићу ову операцију специјалистима мога умећа.“

Сам крај обе Заклетве је у стилу дотадашњих делова. Хипократ на себе преузима одговорност ако погрешити у свом етичком кодексу. (Нешто слично „Златном правилу“³ које у негативном смислу каже: „Не чини другоме оно што не би да неко чини теби“).

„Уколико се верно држим ове заклетве, нека уживам у свом животу и пракси своје уметности, поштован од стране свих људи за сва времена; али уколико застраним са ње или је прекршим, нека ме све супротно задеси“.

За разлику од оригиналне, у измењеној заклетви из Женева, нигде нема назнаке да се предузима одговорност за учињено.

„Ово обећавам свечано, слободно позивајући се на своју част“.

Поставља се неколико питања. Зашто нешто мора да се свечано саопшти? Због театралности или из жеље да се вербално следећем делу реченице да већи значај или самом чину заклетве? Други део реченице „слободно се позивам на своју част“ сматрам да је потпуно бесмислен, готово таутолошки. Част је јако афирмативан појам по значењу и могло би се рећи да у себи подразумева слободу, јер не можеш да будеш частан ако ниси слободан.

Коментар

Оригинална верзија Хипократове заклетве наводи поједине чинове који изазивају етичке дилеме (побачај, еутаназија), са јасним ставом шта ће онај који даје заклетву да чини или не чини. Позивајући се на богове Хипократ недвосмислено, ма колико то са данашњег аспекта изгледало смешно, показује да је спреман да поред свог рада стави на увид и своје мисли. Он се јасно ограничава да ће радити у складу са својим способностима и расуђивањем без намере да неком учини зло. Дакле урадићу то и то и нећу урадити то и то. У искреност овакве заклетве тешко може да се сумња. Може се дискутовати о етичком вредновању изнетих ставова, али у саму заклетву не може да се сумња.

Из првог дела текста где се говорило о обећању као говорном чину наглашавају се неки услови за које сматрам да нису испуњени у измењеној верзији из Женева.

Ослањајући се на појмове (хуманост, поштовање и захвалност, савест и достојанство, племенита традиција лекарског звања, част) са различитим конотацијама услов 1 и 3 су прекршени, јер нас неиспуњавање комуникацијског чина може довести у забуну шта то ми обећавамо, као и какав акт чињења, нечињења или уздржавања на који се указује тим појмовима ми треба да урадимо у том случају. Истовремено, позивајући се на радњу у прошлости прекршен је условно речено услов 3. Зашто? Зато што се ја позивам да поштујем нешто у шта немам јасан увид. Ја заправо не знам да ли је неко и у ком смислу урадио неку радњу која да има два различита па чак и супротстављена смисла. Већ самим тим што су прекршени услови 1 и 3 прекршен је и услов 9 па већ сад можемо да говоримо о томе да се ради о обећању које није искрено. Дода ли се томе чињеница да је услов 6 уздрман уопштеним, вишесмисленим и нејасним појмовима, као и да је у складу са условом 2 обећање издвојено у посебну целину, добија се слика да се инсистирајући на самом чину обећања („Ово обећавам свечано, слободно позивајући се на своју част.“) замагљује његова суштина и оно доводи у позицију да је битна заклетва као изрицај, а да оно што треба да се уради је неутрално са аспекта да ли је обећање искрено или неискрено. Према томе мислим да је измењена верзија из Женеви више један политичко-правни чин, којим се иницијација у једну јако важну професију за свако друштво, врши тако што се води рачуна да се у оквиру ње буде политички коректан (раса, пол, вера, политичка или класна припадност) и правно неутралан (избегавањем употребе јасних и недвосмислених појмова, као и избегавањем осветљавања појединачних до краја неразматрених етичких дилема-побачај, еутаназија). Овим дакле тврдим да нема снагу категоричног обећања, читај категоричког императива, а пошто је тај текст послао у историју медицине оригиналну верзију заклетве, мислим да оба текста треба да се преселе у историју медицине.

Од момента када је настала Хипократова заклетва до данас, прошло је око два и по миленијума. Медицина се као област која је битна за човека стално развијала, пратећи развој целокупне науке. Пошто се ради о практичној делатности која непосредно утиче на људске животе, то је током нових открића (генетика на пример) и установљавања нових поступака (имунизација на пример), отворено много нових етичких проблема. Истовремено се јавља свест о неопходности поштовања биосфере и у том контексту постојање етичких дилема у екологији и биологији уопште. Из тога јасно може да проистекне и дилема хијерархијског вредновања наших активности са етичког аспекта. Медицина ту дилему нема. Она је једноставно антропоцентрична. Све је у служби здравља и очувања живота људи, којима је посвећена од почетка до краја. Може ли се то рећи и за науку? Она то по природи ствари јесте, јер ми свет посматрамо из наше перспективе, па ако у том смислу њу посматрамо кроз очи филозофије, која и јесте њен почетак и крај, то се види кроз Кантову трансценденталну субјективност, или кроз феноменолошки приступ путем трансценденталне субјективности и интенционалног захватања ствари спољашњег света (Хусерл). Где у филозофији наћи темеље за наше етичке ставове? Са једне стране је човек као јединство душе и тела, као властитост (сопство), са друге душа, а са треће тело. Тело припада природи, појавном свету, па се по себи подразумева да мора да подлеже законима природе. Дух не мора. А јединство духа и тела чини човека који може кроз своје активности па и у области медицине да буде етичан или неетичан. Тешко да бих могао да прихватим чињеницу да су активности у области медицине битније за човека него у другим областима живота, па у том контексту не постоји потреба да се посебно етички вреднују. Накнадна свест коју је човек добио гомилањем сазнања о свом потенцијалном штетном деловању на природу и следствена еколошка свест свакако су нешто што ствара нове етичке дилеме, али у крајњем човек прецењује своју моћ да утиче на природу, јер је сва његова брига у

очувању природе из жеље за добрим условима за његов живот, заборављајући при том да ће природа да постоји и кад њега не буде било. Дакле битно питање за етичка одређења што се медицине тиче у будућности би требало да буде прихватамо ли ми њену апсолутну антропоцентричност или не. Опредељивањем за њу лопту са деонтолошког етичког приступа пребацујемо у двориште утилитаристичке етике. У случају да је прихватамо тада употреба антибиотика например, ако је у разумним и неопходним оквирима има етичко оправдање, а под истим условима у противном нема, јер њиховим налажењем у арктичком леду долазимо до јасног сазнања да смо у многоме мењали екологију бактерија. Велика је повика на генетски инжењеринг заборављајући при том да он датира још од кад су створене домаће животиње и од кад је човек почео да гаји воће. Шта би ту требало да буде мерило, дужина живота коју нам је омогућила таква храна или штетан утицај гасова који производе велике фарме говеда? Треба ли да се вратимо изворној природи од које бежимо неколико хиљада година? Није далеко дан кад ће медицина моћи да генетски кодира организме како би били отпорни на болести, али то актуелизује питање злоупотребе те вештине у смислу стварања мутаната који ће бити агресивни и ратнички расположени, као што је и атомска енергија злоупотребљена.

Савремена медицина има и других етичких дилема које се тичу начина учења њеног наука и самог деловања, који су у савременим условима потпуно институционализовани, па је процес лечења у многоме деперсонализован. Проблем је и у хијерархији поступака у лечењу, кад имамо вишеструко верификовано оштећење здравља, па специјалисти разних грана имају различите ставове у погледу лечења, а изабрани лекар који објективно има мање уско образовање треба да просуди који поступак да примени. Ту је на делу сукоб индивидуалне одговорности и институционализоване вредности.

Разуђеност актуелне медицинске етичке проблематике онемогућава да се она у кратком тексту заклетве сажме. Као што је због тога оригинална заклетва отишла пре шест и по деценија у историју и верзија из Женева треба да се пресели тамо, а да се етика која разматра проблеме медицинске делатности ослободи стега и смело решава нагомилане проблеме. Неки други оквир који ће дати упутство за основне етичке ставове у лечењу прихватљив је и пожељан, па у том смислу један од добрих примера је текст „Принципи медицинске етике“ Америчке медицинске асоцијације (у прилогу). Сваки лекар је човек који подлеже етичким нормама сваким својим поступком, а специфичност лекарске професије и медицине као области људског деловања треба истраживати као и све друге етике посебних области. Друштво се кроз своје законе обезбедило од неодговорног понашања, па је потреба за заклетвом успомена на време кад ти закони нису имали такву снагу.

Закључак

Овим текстом сам покушао да укажем на то да је Хипократова заклетва из угла етике и данашње медицинске праксе превазиђена и да је треба преселити у историју медицине. Донета у изворном облику имала је снагу категоричног обећања. Развојем медицинске праксе и друштва у целини показала се неоперативном па је донета нова измењена верзија из Женеви 1946 године. У њој је покушано да се задржи дух оригиналне верзије уз поштовање правно-политичких норми тога времена, као и неких нових етичких приступа тој проблематици. Нагли развој науке и медицине у задњих пола века девалвирао је овај покушај рађањем нових проблема, а и сама заклетва ако се анализира као говорни чин у складу са Серловим текстом показује низ недостатака и нема снагу категоричног обећања, односно нема снагу категоричног императива како је многи доживљавају и у медицинској струци и ван ње, па сам мишљења да не може да буде (мерило) етички кодекс којим се мере сви поступци у медицини. Институционализовањем учења и обављања медицинске струке губи се доста у персоналном односу (пацијент-лекар) па и заклетва као лични чин губи смисао, а њену снагу треба да преузму закони који ће да буду доношени после дуготрајне и стрпљиве анализе готово свих етичких проблема у медицини.

Литература

1. **Серл Ц.** : Говорни чиновни - Оглед из филозофије језика, Нолит, Библиотека „Сазвежђа“, Војна штампарија, Београд, 1991, стр. 110 -125
2. **Кант И.** : Заснивање метафизике морала, Дерета, Мала филозофска библиотека, Београд, 2008, стр. 112-116
3. **Бабић Ј.** : Морал и наше време, -Златно правило и категорички императив-, Службени гласник, Београд, 2005, стр. 11-30

Апстракт

Овим радом сам хтео да покажем да је заклетва као вид категоричног обећања један лични чин, који у условима све разуђеније институционализације медицинске праксе губи на значају. Оригинална верзија Хипократове заклетве, која је имала јасну личну ноту замењена је новом у Женеви 1946. Њом се тежило да се задржи дух претходне, а истовремено је политички и правно изнијансирана. У том нијансирању изгубила је личну ноту, па је сведена на то да се самом чину изрицања заклетве придаје већи значај него њеној суштини. Са једне стране потреба да се односи унутар професије решавају прецизним законодавством, а са друге да заклетву замени принципијелан став у решавању најразличитијих па и контраверзних медицинских поступака, навели су ме на закључак да и верзија Хипократове заклетве из Женеви треба да оде у историју медицине. Да бих то показао послужио сам се искуствима из Серлових -Огледа из филозофије језика-, у којима он разматра обећање као говорни чин. Та мета-етичка метода, као и анализа оба текста заклетве, послужила ми је да покажем да верзија текста из Женеви нема снагу категоричног обећања, па је већ сама та чињеница елиминише као етички кодекс.

Хипократова заклетва (оригинални текст)

Кунем се Аполоном лекаром, Асклепијем, Хигејом, и Панакејом, и за сведоке узимам све богове, и све богиње, да ћу се у складу са својим способностима и својим расуђивањем држати ове Заклетве.

Да ћу сматрати драгим као родитеља оног који ме је научио овој уметности; да ћу живети у слози са њим и, уколико је то потребно, делити своја добра са њим; да ћу његову децу гледати као своју браћу, да ћу их, уколико то зајеле, подучити овој уметности без наплате или писане обавезе, да ћу поделити са својим синовима, синовима учитеља и ученицима који су се уписали и прихватили правила професије, али само са њима, правила и инструкције.

Преписиваћу лечење на добробит својих пацијената у складу са мојим способностима и мојим расуђивањем и никада никога нећу нанети зло.

Никога нећу, чак и ако ме замоли, преписати смртоносан отров нити ћу му дати савет који може проузроковати његову смрт.

Нити ћу дати жени средство за [побачај](#).

Одржаћу чистоту мог живота и мог умећа.

*Нећу оперисати код **камена**, чак и ако је болест очигледна код пацијента; оставићу ову операцију специјалистима тог умећа.*

У коју год кућу да уђем, ући ћу само за добробит мојих пацијената, држећи се даље од било каквог намерног недела и од завођења жена и мушкараца зарад љубавних задовољстава, било да су слободни или робови.

Све што сазнам приликом вршења моје професије или свакодневног пословања са људима, а што не треба ширити даље, чуваћу као тајну и никада нећу открити.

Уколико се верно држим ове заклетве, нека уживам у мом животу и пракси моје уметности, поштован од стране свих људи за сва времена; али уколико застраним са ње или је прекришим, нека ме све супротно задеси.

Хипократова заклетва (Женева 1946)

часу када ступам међу чланове лекарске професије свечано обећавам да ћу свој живот ставити у службу хуманости.

Према својим учитељима сачуваћу дужну захвалност и поштовање.

Свој позив ћу обављати савесно и достојанствено.

Највећа брига ће ми бити здравље мог болесника.

Поштоваћу тајне онога ко ми се повери.

Одржаваћу свим својим силама част и племените традиције лекарског звања.

Моје колеге ће бити браћа.

У вршењу дужности према болеснику неће на мене утицати никакви обзири, вера, националност, раса, политичка или класна припадност.

Апсолутно ћу поштовати људски живот од самог почетка.

И под претњом нећу попустити да се искористе моја медицинска знања, супротна законима хуманости.

Ово обећавам свечано, слободно позивајући се на своју част.

Principles of Medical Ethics

Preamble

The medical profession has long subscribed to a body of ethical statements developed primarily for the benefit of the patient. As a member of this profession, a physician must recognize responsibility to patients first and foremost, as well as to society, to other health professionals, and to self. The following Principles adopted by the American Medical Association are not laws, but standards of conduct which define the essentials of honorable behavior for the physician.

Principles of medical ethics

I. A physician shall be dedicated to providing competent medical care, with compassion and respect for human dignity and rights.

II. A physician shall uphold the standards of professionalism, be honest in all professional interactions, and strive to report physicians deficient in character or competence, or engaging in fraud or deception, to appropriate entities.

III. A physician shall respect the law and also recognize a responsibility to seek changes in those requirements which are contrary to the best interests of the patient.

IV. A physician shall respect the rights of patients, colleagues, and other health professionals, and shall safeguard patient confidences and privacy within the constraints of the law.

V. A physician shall continue to study, apply, and advance scientific knowledge, maintain a commitment to medical education, make relevant information available to patients, colleagues, and the public, obtain consultation, and use the talents of other health professionals when indicated.

VI. A physician shall, in the provision of appropriate patient care, except in emergencies, be free to choose whom to serve, with whom to associate, and the environment in which to provide medical care.

VII. A physician shall recognize a responsibility to participate in activities contributing to the improvement of the community and the betterment of public health.

VIII. A physician shall, while caring for a patient, regard responsibility to the patient as paramount.

IX. A physician shall support access to medical care for all people.

Adopted June 1957; revised June 1980; revised June 2001.

